

KEMALPAŞAZÂDE

KEMALPAŞAZÂDE

(ö. 940/1534)

Osmanlı şeyhülislâmi ve tarihçisi.

Asıl adı Şemseddin Ahmed dir. Şehzade Bayezid'e (II. Bayezid) laalilik yapan büyüğünbabası Kemal Paşa'ya nisbetle Kemalpaşazâde, Kemalpaşaoglu veya İbn Kemal diye anılır. 3 Zilkade 873'te (15 Mayıs 1469) dünyaya geldi. Bazı kaynaklarda Tokat'ta, bazlarında Edirne'de doğdu kaydedilmekte, Amasyalı olduğu da ileri sürülmektedir (*Amasya Tarihi*, III, 224). İstanbul'un fethinde bulunan babası Süleyman Çelebi'nin 879'da (1474) Amasya muhafizliğine tayin edildiği ve Şehzade Bayezid'in maiyetinde bulunduğu anlaşılmaktadır. 883'te (1478) Tokat sancak beyliğine nakledilen Süleyman Çelebi İstanbul'da vefat etmiş ve babası Kemal Paşa'nın Eski Odalar civarındaki türbesine defnedilmiştir. Kemalpaşazâde'nin annesi, İran'dan gelip Tokat'a yerleşen Fâtih Sultan Mehmed dönemi kazaskerlerinden Küpelioglu Muhyiddin Mehmed'in kızıdır (Međdî, s. 215).

Kur'an-ı Kerîm'i ezberledikten sonra Amasya ulemâsına Arap dili ve edebiyatı, mantık ve Farsça öğrenimi gören Şemseddin Ahmed önce askerî sınıfa girdi ve altı bölük sipahisi olarak II. Bayezid'in seferlerine katıldı. Kendisinden naklen Taşköprizâde, onun, Sadrazam Çandarlı İbrâhim Paşa'nın bir meclisinde 30 akçe ile Filibe müderrisi olan Molla Lutfî ünlü akıncı kumandanı Evrenosoğlu Ahmed'in üst tarafına oturunca ulemânın ümerâdan daha çok itibar gördüğüne kani olduğunu ve ilmiye sınıfına geçmeye karar verdiği belirtir (es-Şekâ'ik, s. 377). Önce Edirne'de Molla Lutfî'nin derslerine devam eden Şemseddin Ahmed ardından Kestelî Muslihuddin Mustafa, Hatibzâde Muhyiddin Efendi,

Kemalpaşazâde'yi tasvir eden bir minyatür
(Âşık Çelebi,
Tezkire,
Millet Ktp.,
Ali Emîri Efendi,
Tarih, nr. 772,
vr. 53* dan
detay)

Muarrifzâde Sinâneddin Yûsuf, Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi gibi âlimlerden ders alarak tahsilini tamamladı.

İlk olarak Anadolu Kazaskeri Müeyyedzâde Abdurrahman'ın desteğiyle 30 akçe yevmiyeli Edirne'deki Ali Bey (Taşlık) Medresesi müderrisliğine tayin edildi. Bu arada kendisine 33.000 akçe ihsan edilip Türkçe bir Osmanlı tarihi yazmakla görevlendirildi. Ardından 40 akçe ile Üsküp'teki İshak Paşa Medresesi'ne gönderildiye de (911/1505) bir yıl sonra Edirne'ye dönüp Halebiye ve Üç Şerefeli medreselerinde çalıştı. Bir ara İstanbul'da Sahn-i Semân'da ders veren Kemalpaşazâde (914/1508) tekrar Edirne'ye döndü ve buradaki Sultan Bayezid Medresesi müderrisliğine tayin edildi (917/1511).

Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı kamuoyunu Safeviler'e karşı hazırlamak amacıyla yazdığı risâlede Şâh İsmâ'il'i ve akidesini eleştîrerek Şîiler'le yapılacak savaşın cihad sayılacağını belirtmesiyle şöhreti artan Kemalpaşazâde 921'de (1515) Edirne kadılığına, 14 Şâban 922'de (12 Eylül 1516) Anadolu kazaskerliğine getirildi. Bu görevde iken katıldığı Mısır seferinde padişahın büyük itibar gördü ve beylerbeyi olarak tayin edilen Hayır Bey'e yardımcı sıfatıyla Mısır'ın tahririnde görev aldı. Bu sefer dönüşünde atının ayağından sıçrayan çamurun padişahın kaftanını kirletmesi üzerine Yavuz Sultan Selim'in, "ulemâ ayağından sıçrayan çamurların medâr-i zinet ve bâis-i mefharat" olacağını söyleyerek kaftanının ölümden sonra sandukası üzerine örtümesi vasiyetinde bulunduğu rivayet edilir. Bu arada 21 Rebîülevvel 923'te (13 Nisan 1517) azledildiye de 5 Rebîülâhir 923'te (28 Nisan 1517) tekrar vazifesine iade edildi (Feridun Bey, I, 454, 489). 924'te (1518) Karaman'ın tahririyle görevlendirilen Şemseddin Ahmed (Barkan, s. 39) ertesi yıl kazaskerlikten alındı ve 926 (1520) yılı başlarında 100 akçe yevmiye ile önce Edirne Dârülhadisi'ne, 928'de de (1522) buradaki Sultan Bayezid Medresesi'ne müderris tayin edildi. 930'da (1524) İstanbul'a gerek Fâtih Medresesi'nde görevini sürdürdü. Nihayet Zenbillî Ali Efendi'nin yeğine Şâban 932'de (Mayıs 1526) şeyhülislâmlâlığı getirildi. Bu makamda iken 2 Şevval 940 (16 Nisan 1534) tarihinde vefat etti ve Edirnekâpi dışındaki Mahmud Çelebi Zâviyesi haziresine defnedildi. 1971'de Haliç çevre yollarının yapımı sırasında parşeller tamamen ortadan kaldırılırken Kemalpaşazâde'nin türbesi başka yere nakledilmiştir. Ölümü için tarih olarak dü-

Kemalpaşazâde'nin açık türbesinin 1959 yılında çekilen fotoğrafı (Ayverdi, s. 28)

şürülen, "Irtehale'l-ulûmu bi'l-Kemâl" (Kemal'le birlikte ilimler de öldü) ibaresi onun ilmî kişiliğinin bir ifadesidir. Kemalpaşazâde'nin Edirne'de çiftliği ve değirmeni, dedesinin türbesi yanındaki mescede vakıfları vardır (Gökbilgin, s. 524).

Dönemlerinde yaşadığı üç padişahın sevgi ve saygısını kazanan Kemalpaşazâde hadis, tefsir, fıkıh gibi dinî ilimler başta olmak üzere tarih, edebiyat, felsefe, dil ve tip alanlarında eser vermiş çok yönlü bir âlimdir. Birçok ilme olan vukufu ve bu alanlarda verdiği eserlerle XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ilim ve kültürünün en büyük temsilcilerinden biri olarak görülmektedir. Muhyiddin Mehmed b. Pîr Mehmed, Sa'dî Sâdullah Efendi, Muslihuddin Mustafa, Celâlzâde Sâlih Çelebi ve Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi onun yetiştirdiği âlimlerden bazlarıdır. Taşköprizâde, Kemalpaşazâde'nin kendisinden önceki âlimleri unutturduğunu ve ilmin kâidesini çöktükten sonra yeniden ihya ettiğini söyler (es-Şekâ'ik, s. 379). Kemalpaşazâde, daha genç yaşında Sa'deddin et-Teftâzânî ve Seyid Şerîf el-Cûrcânî gibi âlimlerle mukayese edilmiş, Osmanlı ulemâsına arasında ilmî kudretinden dolayı "el-muallimü'l-evvel" unvanıyla anılmıştır. Talebesi Ebüssuûd Efendi de "el-muallimü's-sânî" kabul edilmiştir. Takîyüddin et-Temîmî onu, telîfatının çokluğu ve çeşitli ilimlere olan vukufunun genişliği bakımından Celâleddin es-Süyûtî'ye benzettmekle birlikte meseleleri kavrayışı, muhakeme ve cedeldeki mahareti açısından Süyûtî'den üstün görür (et-Tabâkât's-senîyye, I, 357). Kemalpaşazâde ilmiye mesleğine intisap ettikten sonra müderrislik, kadılık, kazaskerlik ve şeyhülislâmlâk makamlarını elde etmiş, çok kısa süren bir mâzuliyet dönemi dışında devlet kademelerinde devamlı bir yükseliş göstermiştir. İlmi ihatası, muhakeme ve mü-

nazara kudreti, şerî meseleleri çözme ve fetva verme konusundaki kabiliyetinden dolayı da "müfti's-sakaleyn" (insanların ve cinlerin müftüsü) lakabıyla anılmıştır.

Eser verdiği hemen her ilim dalında karmaşık konuları cesaretle tartışan Kemalpaşazâde en muktedir âlimleri ehliyetle tenkit ederdi. Mısır'ın alınmasından sonra şöhretini duyan Mısır ulemâsı kendisini denemek istemişse de sonunda onun ilmî kudretini kabul etmek zorunda kalmıştır. Bizzat kendisi de bu kabiliyetinin farkında olarak Farsça hakkında yazdığı risâlesinde kendini, Arapçâ'ya dair kitabını Harem-i şerif'te eline alıp Araplar'a, "Gelin, atanızın dilini benden öğrenin" diyen Zemahşeri'ye benzetir.

Kemalpaşazâde, verdiği fetva ile İran'a yapılan seferin dînî ve hukuki gerekçelerini hazırlayarak bu savaşa rızâ göstermemip çekimser kalan devlet adamlarına karşı padişahı güçlendirmiştir. Kanûnî Sultan Süleyman zamanında da hükümdarı Safevîler'e karşı mücadeleye teşvik etmiş, padişahın Şâh Tahmasb'a gönderdiği mektupları bizzat kaleme almıştır. Felsefeciler yanında kelâmcıların da görüşlerini yakından bilen ve felsefi düşünce alanında Fahreddin er-Râzî ekolünü takip eden Kemalpaşazâde, tasavvufa karşı olmamakla birlikte şeriatın belirlediği çerçeveyen dışına çıkan fikir ve uygulama-

lara karşı mücadele etmiş, bazı süflerin yaptığı raks, semâ ve devranın haram olduğunu ileri sürmüştür. Muhyiddin İbnü'l-Arabi hakkında verdiği olumlu fetva Yavuz Sultan Selim üzerinde etkili olmuş, padişah, Mısır dönüşünde dört ay kadar kaldığı Dımaşk'ta Muhyiddin İbnü'l-Arabi'nin kabri üzerinde bir türbe ve yanında bir cami ile imaret yapmıştır. Kemalpaşazâde, birçok İslâm âlimi gibi tasavvufun asıl istikametinden sapmasını hoş karşılamamış, toplumun düzenini ve devletin bekasını tehdit edecek hareket ve davranışların ortaya çıkışını engellemeye çalışmıştır. Vasiyetnâmesinde cenazesinin dervişane bir şekilde kaldırılmasını ve kabri üzerine türbe yapılmayıp sadece bir taş dikilmesini istemesi de onun sade bir dînî yaşıyışı tercih ettiğini göstermektedir.

Tarihçiliği. Kemalpaşazâde'nin tarih alanındaki başlıca eseri II. Bayezid'in arzusuyla kaleme aldığı *Tevârîh-i Âl-i Osmân*'dır. II. Bayezid, İdrîs-i Bitlîsî'ye Farsça bir Osmanlı tarihi yazma görevini verirken Kemalpaşazâde'den de herkesin anlayabileceği Türkçe bir tarih yazmasını istemiş ve kendisine 30.000 akçe ihsan etmiştir. 30 akçe yevmiyi genç bir müderrise böyle bir görevin verilmesinde yine Kazasker Müeyyedzâde Abdurrahman'ın rolü olmuştur.

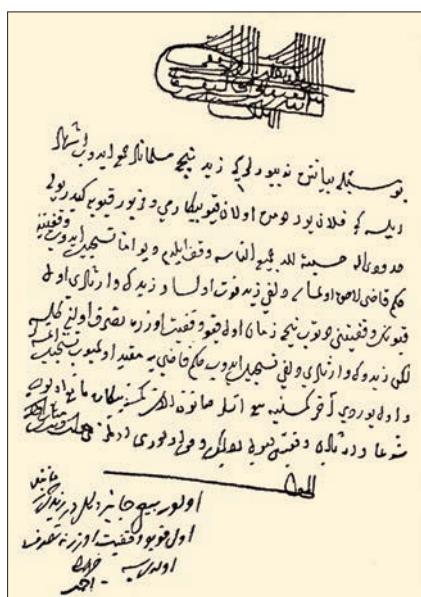
Her padişah dönemi için ayrı bir cilt (defter) yazan Kemalpaşazâde, 916 (1510) yılı olaylarına kadar getirdiği sekiz ciltlik tarihini II. Bayezid'e sunmuştur. Daha sonra Kanûnî Sultan Süleyman'ın isteğiyle eserini kaldırdı yerden devam ettirerek Mohaç seferi sonuna, yani 933 (1527) yılına kadar getirmiştir. Böylece *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1527 yılına kadar gelen on ciltlik büyük bir eser niteliği kazanmıştır. Ancak IX ve X. defterlerin mevcut nüshaları bu devre olaylarının toptan kaleme alınmadığını göstermektedir. Yavuz Sultan Selim dönemine ait defter de onun saltanatının bütün olaylarını ihtiâa etmemip Çaldırın seferinden Amasya'ya dönüşü ile sona ermektedir. Kanûnî devrine ayrılan defterde de eksik konular vardır. Kemalpaşazâde eserinin son bölümü olan Mohaç seferine özel bir önem verdiginden bu bölümün istinsahları *Mohaçname* diye tanınmıştır. Aynı şekilde Fâtih dönemi ait VII. defterin İstanbul'un fethi bölümünün istinsahları da onun *Târih-i Feth-i Kostantiniyye* adlı ayrı bir eseri olduğu zannını uyandırılmıştır (TCYK, s. 125).

Tevârîh-i Âl-i Osmân'nın VII. defteri dışında doğrudan müellifinin kaleminden çıkan nüshalarından hiçbirini günümze ulaşmamıştır. Mevcut nüshalar genellikle XVII. yüzyıldan bu yana yapılmış istinsahlardır. Eserin Çelebi Mehmed devrinin ihtiâa eden V. defteriyle II. Murad dönemine ayrılan VI. defterinin 847 (1443) yılına kadar olan kısmı ve Yavuz Sultan Selim zamanına ait IX. defterin Mısır seferi bölümü mevcut değildir. *Tevârîh-i Âl-i Osmân*'nın İstanbul kütüphaneleri dışında Avrupa ve Mısır'daki nüshalarının en önemlisi Paris Bibliothèque Nationale'de kayıtlı olanıdır. II. Murad, Fâtih, II. Bayezid ve Yavuz dönemlerine ait çeşitli bölgülerden oluşan bu karma nüsha, tahtı oğlu Mehmed'e bırakıp Manisa'ya çektirmesinden (1444) ölümüne kadar II. Murad dönemi olaylarını da ihtiâa etmektedir ki VI. defterin bilinen tek kısmı budur (Blochet, I, 157).

Benzeri Osmanlı tarihleri gibi *Tevârîh-i Âl-i Osmân* da siyasi olayların ağırlıklı olduğu bir eserdir. Kitapta teşkilât ve kültür tarihine ait birçok kayıt varsa da bunlar satır aralarına serpiştirilmiştir. Olaylar kronolojik sırayla anlatılmıştır. Kemalpaşazâde eserini yazarken kullandığı kaynaklarından sadece üçünün adını verir. Ancak Neşrî, Rûhî, Şükrullah, Nişancı Mehmed Paşa, Tursun Bey gibi kendinden önceki tarihçilerin eserlerini ve anonim *Tevârîh-i Âl-i Osmân*'lar ile *Târih-i Takvimler*'i de kullandığı anlaşılmaktadır. Onun önemli şifâhî râvileri arasında ise Çandarlı İbrâhim Paşa, Kırım Hanı Mengli Giray, Uzguroğlu Îsâ ve Otranto seferine katılan bir sipahi bulunmakdadır. Kemalpaşazâde, kaynaklarını aynen aktarma yoluna gitmeyip edindiği bilgileri karşılaştırarak bir senteze varmak istemiştir. Kaynakların birbirini tutmadığını görünce de doğru olduğuna kanaat getirdiği rivayetlere yer vermiş, diğer kayıtlara sadece işaret etmekle yetinmiştir. Bir hânedan tarihi yazmakla görevlendirilmiş olduğu halde yer yer olayları eleştirmekten çekinmemiştir. Ancak bu tür eleştirilerin Fâtih döneminin ilişkin olması ve Şehzade Cem etrafında yoğunlaşması dikkati çekmektedir. Bunun da Bayezid-Cem mücadeleinin tabii bir yansımıası olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan Kemalpaşazâde, Osmanlı Devleti'nin hızla gelişmesinin sebepleri üzerinde de durmuştur. Ona göre Osmanlılar Sâmânîler, Gaznelîler, Selçuklular ve Hârizmîler gibi metbûularına karşı isyan etmemiştir ve Osmanlı Devleti'nde her-

Kemalpaşazâde'nin bir fetvası (*İlmîyye Salnâmesi*, s. 350)

KEMALPAŞAZÂDE

kes kanun ve nizamlara uymuştur. Devletin süreklilığını sağlayan unsurlar para ve asker olmuş, fakat Osmanlı zenginliği zulümle toplanan paralara dayanmayıp Anadolu'nun zenginliğinden kaynaklanmıştır. Daima Batı'ya Bizans'a doğru genişlemeye çalışma ve "gazilerin ayağının bağı" olmadıkları sürece Anadolu'daki Türk beyliklerine karşı savaşa girmeme gibi akılîca bir siyaset güdülmüştür. Paşâşâhlar başşehirlerinden uzun süre ayrı kalmamaya özen göstermişler, sefere çıktılarında da yerlerine güvenilir bir vekil bırakmışlardır. Aristokrat zümreye yer verilmeyen Osmanlı döneminde yöneticiler genellikle devşirme (gilman) sınıfından yetiştiirmiştir, böylece hiç kimse "meydân-ı saltanatta cevelân etmeye mecal" bulamamıştır.

Kemalpaşazâde'nin tarihçiliğinde belirtmesi gereken bir başka nokta Türk ve Türkük anlayışıdır. Müellif bu kavramları aşağılamamakta, "kaba Türk, Etrâk-ı bî-idrak" gibi nitelemelere yer vermemektedir. Ordudan söz ederken de genellikle "Türk, Türk askeri" demektedir. Ayrıca Türk ile Türkmen'i birbirinden ayırmaktır, Osmanlıları Türk, Akkoyunluları Türkmen saymakta, Moğolları ise "hilâf-ı cins" kabul etmektedir. Ertuğrul Gazi'nin Anadolu içlerine doğru ilerlerken rastladığı savaşta Selçuklular'a yardım etmesi karşılığında Karacadağ yöresine yerleştirildiği rivayetini nakledeken gösterdiği gerçeke de bunu kanıtlamaktadır. Bayatlı Hasan bunu din gayretine, Neşri mertlige bağlarken Kemalpaşazâde kavmiyet gayretine dayandırmaktadır.

Eserini II. Bayezid'in emri gereği Türkçe yazan, hatta buna uymak için özellikle Türkçe kelimelere geniş yer veren Kemalpaşazâde Arapça ve Farsça'nın etkisinden de kurtulamamıştır. Ayrıca seciye dikkat ettiği için *Tevârîh-i Âl-i Osmân* edebî bir nitelik kazanmıştır. Bu önemli yanlarına rağmen *Tevârîh-i Âl-i Osmân* XIX. yüzyıla kadar ismen bilinen, fakat kaynak olarak kullanılmayan bir eser olarak kalmıştır. Bunda Âyîne-i Zurefâ müellifi Cemâreddin Mehmed'in belirttiği gibi (s. 20) onun Çağatayca muhtasar bir kitap sanılması başlıca etken olmuştur. Eserden geniş ölçüde ilk yararlanan kişi Hayrullah Efendi'dir. Şimdiye kadar *Mohaçnâme* adıyla anılan bölüm 1859'da Fransızca tercümesiyle birlikte Pavet de Courteille tarafından yayımlanmış, bunu eserin Osman ve Orhan Bey ile Fâtih Sultan Mehmed dönemlerine ait I, II ve VII.

defterleri takip etmiştir (nşr. Şerafettin Turan, VII. defter, tıpkıbasım 1954, transkripsiyon 1957; I. Defter, eski harflerle 1970; II. defter, eski harflerle 1983). Eserin VIII. defterinin Kanûnî'nin emriyle yazılan kısmı ile IX. defterini Ahmet Uğur hazırlamıştır (Berlin 1985). Ayrıca VIII. defterin tamamı yine Ahmet Uğur tarafından yâyılmıştır (Ankara 1997). X. defterin tamamını Şefaettin Severcan (Ankara 1996), IV. defteri de Koji Imazawa (Ankara 2000) neşretmiştir. Kemalpaşazâde'nin Mîsîr'da iken İbn Tağrıberdî'nin *en-Nüccümü'z-zâhire* adlı tarihini Türkçe'ye çevirdiği belirtilirse de (*Keşfû'z-zunûn*, II, 1933) bunun herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Külliyyât-ı Divân-i Kabulî (nşr. İsmail Hikmet Ertaylan), İstanbul 1948, s. 206; *Sehî, Tezkire*, s. 43; *Taşköprizâde, es-Şekâ'ik*, s. 377-379; *Latîfi, Tezkire*, s. 79; Feridun Bey, *Münâşâat*, I, 454, 489; *Mecdî, Şekâ'ik Tercümesi*, s. 215, 381-385; Ali Mustafa, *Kînhü'l-ahbâr, Nuruosmaniye* Ktp., nr. 3407, vr. 265*-266*; *Hoca Sâdeddin, Tâcû't-tevârîh*, İstanbul 1280, II, 615; *Temîmî, et-Tabakâtû's-seniyye*, I, 357; Peçülu İbrahim, *Târîh*, I, 50, 124 vd.; *Keşfû'z-zunûn*, II, 1933; a.mlf., *Süllemü'l-vüsûl îlâ tabakâtî'l-fuhûl, Süleymaniye* Ktp., Şehîd Ali Paşa, nr. 1887, vr. 20*; Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Süleymannâme, Bulak* 1248, s. 204 vd.; *Ayvansarâyî, Hadîkatû'l-cevâmi'*, I, 180; Cemâreddin, *Âyîne-i Zurefâ*, İstanbul 1314, s. 19-20; *Devhatû'l-meşâyihi*, s. 16 vd.; Hammer-Purgstal, "Über ein Chronogramm zur Bewillkommung Kemal Efendi's", *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der Akademie der Wissenschaften*, Wien 1851, VI, 326-328; Leknevî, *el-Fevâ'idû'l-behiyye*, s. 21-22; *İlmîyye Salnâmesi*, s. 346 vd.; Amasya Târîhi, III, 224, 227, 230; Cemîl el-Azm, 'Ükûdû'l-cevher fi terâcimi men lehüm hâmsüne tasnîfen fe-mî'e feekşer, Beirut 1326, I, 217 vd.; Blochet, *Catalogue-Suppl.*, I, 157; Barkan, *Kanunlar*, s. 39; Brockelmann, *GAL*, II, 449-453; Uzunçarşılı, *Osmanlı Târîhi*, II, 668-671; *TCYK*, s. 120-125; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsi*, s. 19, 22-23, 272, 332-333, 479, 524; Levend, *Gazavatnâmeler*, s. 4, 17-18, 43-45, 170, 173; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 593; II, 26, 248, 326, 347-348, 353; R. Brunschwig, "Kemâl Pâshâzâde et le Persan", *Mélanges d'orientalisme offerts à Henri Massé*, Téhéran 1963, s. 48-64; Babinger (Üçok), s. 54, 68-71; a.mlf., "Kemâl Paşa Zâde", *EI*, IV, 851-852; R. C. Repp, *The Mülli of Istanbul*, Oxford 1986, s. 224-239; Ahmet Uğur, *İbn-i Kemal*, İzmir 1987; a.mlf., "Dresden'de Kemal Paşazâde'ye Atfedilen Yazma Eserler", *AÜ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, sy. 3, Ankara 1977, s. 315-343; a.mlf., "Kemâl Paşazâde'nin VIII. Defteri", *EÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3, Kayseri 1986, s. 89-110; a.mlf., "Kemal Paşazâde'nin VIII. Defteri", *EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 3, Kayseri 1989, s. 197-208; Şerafettin Turan, "İbn Kemâl'in Târîhciliği ve Târîh Metodolojisi", *Şeyhüllâm İbn*

Kemâl Sempozyumu (hz. S. Hayri Bozay v.dgr.), Ankara 1989, s. 120-126; a.mlf., "İbn Kemâl'in Kanûnî Süleyman'a Bir Mektubu", *TV*, II/17 (1958), s. 221-224; M. A. Yekta Sarâç, *Şeyhüllâm Kemal Paşazâde: Hayatı, Şâhsiyeti, Eserleri ve Bazı Şiirleri*, İstanbul 1995; Mehmed Arif, "Sultan Selim Han-ı Evvel ile İbn Kemâl'in Bir Musahabesi", *TOEM*, IV/22 (1913), s. 1411 vd.; V. L. Ménage, "An Autograph of Kemalpashazade's *Tevârikh-i Âl-i Othman*, Book VII", *BSOAS*, XXIII (1960), s. 250-264; a.mlf., "Kemâl Paşa-zâde", *EI* (ing.), IV, 879-881; Atsız, "Kemalpaşa-oglu'nun Eserleri", *SM*, VI (1966), s. 71-112; VII (1972), s. 83-135; Reşat Öngören, "Şeriatin Kestiği Parmak: Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde İdam Edilen Tarikat Şeyhleri", *İLAM Araşturma Dergisi*, I/1, İstanbul 1996, s. 123-131; İsmet Parmaksizoğlu, "Kemâl Paşa-zâde", *İA*, VI, 561-566.

 ŞERAFFETİN TURAN

Fikî Görüşleri. Kemalpaşazâde birçok medresede görev alıp İslâm hukuku alanında ders vermesi yanında kadı, kazasker ve şeyhüllâm olarak uzun süre yasaama ve yargı alanlarında faaliyet göstermiş, İslâm hukukunun usul ve fûrûuna dair çeşitli eserler kaleme almıştır. Türk âlimlerinden başka Zeynûddin İbn Nûcîcîyem, Alâeddin el-Haskefî, İbn Âbidîn gibi Arap ulemâsı da eserlerinde Kemalpaşazâde'nin görüşlerine yer vermiş ve zaman zaman onu eleştirmiştir.

Kemalpaşazâde'nin İslâm hukuk literatürüne en önemli katkılarından biri şüphesiz fakihlerin sınıflandırılmasına yönelik çalışmasıdır. Klasik literatürde genellikle fakihlerin icihat ehliyetine göre sınıflandırılmasında "mûstakîl-gayıri mûstakîl", "mutlak-müntesib", "mutlak-mu-kayyed" veya "şeriatta müctehid-mezhepte müctehid" şeklindeki ikili tasnif benimsenmişken Kemalpaşazâde *Risâle fi duhûli veledî'l-bint fi'l-mevkûfi 'alâ evlâdi'l-evlâd* adlı risâlesinde çocukların çocukların da dahil edilmesi meselesini tartıştıktan sonra bu problemin Hanefî mezhebi içinde ileri sürülen görüşlerin tartışmada taraf olan âlimleri derecelendirmek suretiyle aşılabileceği kanaatine varır ve fakihleri dînî konulardaki yetkinliklerine göre şu yedi sınıfa ayırır: Şeriatta müctehid, mezhepte müctehid, mesâilde müctehid, ashâbû't-tahrîc, ashâbû't-tercîh, ashâbû't-temyîz ve mukallid. Adı geçen risâlenin eki mahiyetinde olan bu kısım asıl metinden ayrılp müstakîl bir risâle gibi çoğaltıldığından kütüphane kataloglarında ve pek çok kaynakta müellifin ayrı bir eseri gibi gösterilmiştir. Bu tasnif çalışması daha sonraki Hanefî literatürü